

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Макроекономіка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 5 - Грошовий ринок

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Бондаренко Л.Ф.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.
2. Професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д.е.н., професор Дружиніна В.В.

План лекції:

1. Історія макроекономіки, її місце в системі економічних наук.
2. Економічна сутність, особливості і структура грошового ринку.
3. Пропозиція грошей.
4. Попит на гроші.
5. Механізм грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку, її порушення та відновлення.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Данилович – Кропивницька М.Л. Макроекономіка: Навчальний посібник – Львів: Львів. політехніка, 2014. – 292 с.
2. Кулішов В.В. Макроекономіка: теорія і практика: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015. – 256 с.
3. Лисюк В.С. Макроекономіка: Навчальний посібник - Львів: Новий світ - 2000, 2013. – 354 с.
4. Макаренко М.І. Макроекономіка. Начальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 216 с.
5. Макаренко М.І. Макроекономіка: Навчальний посібник– К.: Ліра – К, 2015. – 216 с.
6. Ніколаєнко С.С. Мікроекономіка і макроекономіка. Начальний посібник – Полтава: ПУЕТ, 2012. – 179 с.
7. Тарасевич В. Економічна теорія. Макроекономіка. Підручник – К.: Знання, 2012. – 208 с.

Допоміжна література:

1. Вступ до аналітичної економіки. Макроекономіка: за ред. Панчишина С.М. Підручник – К.: Знання, 2013. – 615 с.
2. Круш П.В. Макроекономіка та її регулювання. Навчальний посібник – К.: Каравела, 2012. – 424 с.
3. Лисюк В.С. Макроекономіка. Практикум: Навчальний посібник - Львів: Новий світ - 2000, 2013. – 354 с.
4. Маценюк Н.П. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка. Навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 382 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

1. Економічна сутність, особливості і структура грошового ринку

Грошовий ринок – ринок короткострокових кредитних операцій (до одного року), де попит на гроші та пропозиція грошей визначають рівень відсоткової ставки, тобто ціну грошей.

Під **ринком грошей** в макроекономіці розуміється сукупність відносин між банківською системою, що створює всезагальні, платіжні засоби – гроші, і «публікою», що пред'являє попит на них.

До «публіки» належать всі економічні суб'єкти, крім банків.

Грошовий ринок можуть представляти такі **суб'єкти**:

- первинні позичальники (одержувачі позик). До них належать не фінансові фірми і державні установи, які не можуть забезпечити свої потреби власними інвестиційними ресурсами;
- первинні кредитори (надавані позик), тобто суб'єкти в особі домогосподарств, підприємств, держави, котрі мають фінансові надлишки;
- фінансові посередники (основними серед них є банки, фондові біржі).

Фінансові посередники – це фінансові інститути (в тому числі небанківські установи – страхові, інвестиційні компанії, пенсійні фонди, ощадні установи), які забезпечують зустріч потенційних інвесторів і позичальників (це основна функція).

Фінансові посередники зменшують операційні витрати, знижують ризик, зменшують симетричність інформації (у кредитора менше інформації про дебітора).

Гроші з економічної точки зору – це всі ліквідні активи. **Активи** – це будь-яка власність (домогосподарств).

Грошима називається:

- загально визначений засіб платежу, який без будь-яких обмежень приймається в обмін на товари та послуги, а також при оплаті боргових зобов'язань;
- сукупність фінансових активів, які використовуються для проведення розрахунків при здійсненні різноманітних операцій.

Сучасні платіжні засоби випускаються **Центральними (емісійними) та комерційними (депозитними) банками**.

Сукупність загальноприйнятих засобів платежу, що випущені банківською системою і обертаються в економіці, має назву **грошової маси**. Для кількісного виміру грошової маси використовується показник рівня ліквідності активів.

Під **ліквідністю** розуміють здатність швидко й без утрат вартості або з мінімальними втратами обмінюватися на інші активи або здатність активу бути безумовним і нічим не обмеженим засобом платежу без зміни його номінальної вартості.

Сутність ліквідності активів визначається трансакційними витратами.

2. Пропозиція грошей

Базовою категорією грошового ринку є **пропозиція грошей**, яка являє собою сукупність грошових активів, що використовуються в національній економіці у даний період.

Залежно від рівня ліквідності фінансової (грошові) активи групуються в грошові агрегати (за принципом – від абсолютно ліквідних до найменш ліквідних).

Грошовий агрегат – це сукупність грошових засобів у визначеній конкретній формі, поєднаних особливими якісними ознаками (ступенем ліквідності, швидкістю обігу, функціональною роллю в економіці) в окремий елемент грошової маси).

Грошова маса – сукупність грошових засобів, які функціонують у сучасній економіці.

Грошові агрегати за стандартами **МВФ** в спрощеному вигляді:

M0 – національна готівка;

M1 = M0 + поточні депозити;

M2 = M1 + строкові та нагромаджувальні депозити, депозитні сертифікати; цінні папери, що перекуповуються за угодою;

M3 = M2 + дорожні чеки, комерційні папери;

M4 = M3 + ліквідні державні цінні папери, облігації, що вільно обертаються, євровалютні рахунки, пасиви окремих фінансових посередників.

Пропозиція грошей, передусім, залежить від **Центрального банку**, який володіє монопольним правом на **первинну емісію грошей**, результатом якої є приріст **грошової бази**, яка визначається за формулою:

$$B = C + R, \text{ де}$$

B – грошова база;

C – готівка (поза банками);

R – банківські резерви.

У свою чергу **банківські резерви** складаються з двох компонентів: обов'язкові та надлишкові резерви.

Обов'язкові резерви – це мінімальна сума резервів, яка постійно має бути в кожному банку.

Пропозиція грошей (M^S) – процес формування грошової маси в країні. Пропозиція грошей є єдиною з найважливіших функцій держави, яку здійснює центральний банк (в Україні НБУ).

Величина цих резервів визначається центральним банком за допомогою нормативів відносно депозитів:

$$R = r \times D$$

де r – норматив обов'язкового резервування або норма резервування.

Коефіцієнт фактичного резервування депозитів (відсоток депозитів, який банки зберігають як резерви). Коефіцієнт фактичного резервування залежить від норми резервування та величини наднормативних резервів. Упродовж останніх

років банки практично не зберігали наднормативних резервів. Пояснення тут просто: такі резерви не приносять банкам доходу у вигляді % (процента), а надані позики – приносять.

Норма банківських резервів – це частина депозитів, що зберігається у резервах.

Надлишкові резерви банки можуть утримувати з метою підвищення рівня своєї ліквідності. Їх величину вони визначають самостійно на основі зіставлення витрат і вигід.

Пропозиція грошей (M^S) – є сумою готівки і депозитів (D).

$$M^S = C + D$$

Пропозиція грошей перевищує грошову базу.

Це пояснюється тим, що банківська система здійснює вторинну емісію грошей на основі **мультиплікації** (примноження) грошової бази.

$$M^S = B \times \mu'$$

μ' – грошовий мультиплікатор.

Грошовий мультиплікатор (μ') показує, на скільки одиниць змінюється пропозиція грошей при зміні грошової бази на 1-цю. Величина грошового мультиплікатора визначається за такою формулою:

$$\mu' = \frac{M^S}{B} = \frac{C + D}{C + R} = \frac{C/D + 1}{C/D + R/D} = \frac{d + 1}{d + r}$$

μ' – показує залежність M^S від B .

Грошовий мультиплікатор – це коефіцієнт пропорційності між пропозицією грошей та грошовою базою (або це мультиплікатор грошової бази) де,

d (C/D) – коефіцієнт депонування, який відображає уподобання домогосподарств щодо форми грошей: готівка або ж чекові рахунки (поточні чекові депозити), тобто коефіцієнт розподілу доходів населення на готівку і депозити (відношення попиту на готівку до депозиту).

r (R/D) – норма резервування (норма обов'язкових банківських резервів).

$$M^S = \mu' \times B$$

Пропозиція грошей є функцією трьох екзогенних змінних d , r і B .

Центральний банк визначає пропозицію грошей насамперед через грошову базу. Збільшення або зменшення грошової бази, у свою чергу, супроводжується мультиплікативним розширенням або відповідно, скороченням пропозиції грошей комерційними банками.

Таким чином, зміни обсягу пропозиції грошей в економіці, викликані змінами грошової бази, відбуваються у два етапи:

- зміни у грошовій базі, які викликають зміну зобов'язань Центрального банку перед населенням (зміни у величині готівки в обігу поза банками) та перед системою комерційних банків (зміни у величині резервів комерційних банків);
- мультиплікативна зміна пропозиції грошей в системі комерційних банків.

В Україні дія грошового мультиплікатора відносно мало позначається на стані економіки, оскільки банківська система надто слабка і не дуже велика роль банківських кредитів в економіці.

Величина зростання грошової маси у системі комерційних банків визначаються нормою обов'язкових банківських резервів (r). Чим вищий r , тим менше зростання грошової маси.

У скільки разів комерційні банки збільшують розмір грошової маси показує депозитний мультиплікатор:

$$\mu_m = \frac{1}{r}.$$

Наприклад: Наша банківська система умовно складається з 3-х банків. Якщо в Б1 був зроблений вклад в розмірі 10000 дол., при $r = 20\%$, то мультиплікативна

змінна пропозиції грошей в системі комерційних банків буде: $\mu_m = \frac{1}{r} = \frac{1}{0,2} = 5$.
Таке збільшення (в 5 разів) – теоретичне, якщо банківська система є абсолютно закритою, а кількість комерційних банків прямує до нескінченності.

Для обчислення загального приросту депозитів потрібно приріст депозитів на першому етапі мультиплікативного процесу помножити на грошовий

$$\Delta D = \frac{\Delta B}{1 + d} \times \mu'$$

мультиплікатор:

3. Попит на гроші

Іншою категорією грошового ринку є **попит на гроші**.

Попит на гроші – це сукупність грошових активів, якими бажають володіти економічні суб'єкти в даний період.

У своєму розвитку теорія попиту на гроші пройшла ряд етапів:

1) американський економіст І. Фішер сформулював теорію грошей (виходячи з того, що людям гроші потрібні лише для здійснення купівельних операцій, топу попит на гроші є виключно функцією доходу), що ґрунтується на так званому **рівнянні обміну**: $M \times V = P \times Q$, де

M – кількість грошей; V – швидкість обміну грошей; P – середній рівень цін; Q – обсяг продукції.

З цього рівняння попит на гроші M^D можна знайти за формулою:

$$M^D = \frac{P \times Q}{V}, \text{ де}$$

$\frac{1}{V}$ – коефіцієнт, що показує на скільки одиниць збільшується попит на гроші у разі збільшення номінального доходу ($P \times Q$) на одиницю. V вважається постійною величиною: $\frac{1}{V} = \text{const}$.

2) кембріджські економісти розширили уявлення про мотиви попиту на гроші. За «кембріджським рівнянням» грошова маса (функція попиту на гроші), описується таким рівнянням:

$$M^D = k \times P \times Y, \text{ де}$$

Y – обсяг виробництва і доходу; k – коефіцієнт касових залишків (це частина $P \times Y$, яку люди бажають зберігати у формі готівки).

Якщо порівняти рівняння Фішера та кембріджське рівняння, то бачимо, що $k = \frac{1}{V}$, тобто формули здаються однаковими, але кембріджські економісти вважали k не постійною, а змінною величиною.

Проаналізуємо чинники, які впливають на попит на гроші, за **класичною** та **кейнсіанською теоріями**.

За **класичною теорією** величина попиту на гроші залежить від:

- рівня цін (P);
- реального обсягу національного виробництва (Q);
- швидкістю обігу грошей (V).

Кейнсіанська теорія попиту на гроші називають **теорією переваг ліквідності**.

Джон Мейнард Кейнс (1883 – 1946 рр.) назвав *3 мотиви*, що спонукають власників доходу зберігати гроші готівкою (накопичувати гроші):

1) *для угод (транзакційний, операційний) мотив* – цей мотив визначений потребою в грошах для здійснення поточних операцій;

2) *мотив обережності (застережності)* – виникає, коли економічним суб'єктам доводиться стикатися з непередбачуваними платежами і неочікуваним зниженням доходу, тому необхідний певний запас грошей (заощадження частини доходу). Обсяг попиту на гроші по мотиву обережності залежить від розміру непередбачених платежів, що, як правило, прямо пропорційні доходу суб'єкта. Запас грошей по цьому мотиву, як і попит на гроші, для угод породжує альтернативні витрати в розмірі поточної ставки процента.

3) *спекулятивний мотив (якості майна)*, спричинений прагненням мати гроші для збереження багатства (цінності). Попит на гроші в цій якості пов'язаний з функцією грошей – засіб нагромадження, а не з функцією – засобу платежу, як попередні мотиви.

Перші два мотиви Кейнс пов'язував з потребою людей у грошах для фінансування купівельних операцій. Третій мотив пов'язаний з використанням грошей для здійснення *заощаджень*.

Транзакційні грошові залишки перебувають у прямій лінійній залежності від номінального доходу і не відчують впливу зміни величини витрат і вигід.

Кейнс зробив висновок, що попит на гроші залежить як від доходу (Y), так і від процентної ставки (i). Крім цього у Кейнса попит на гроші – це попит на реальні запаси коштів (залишки) тому, в нього ціни не є чинником попиту на гроші. Звідки **кейнсіанська функція попиту на гроші** має вигляд:

$$M^D = k \times Y - h \times i, \text{ де}$$

k – чутливість попиту на гроші до зміни рівня доходу (цін, заробітної плати), що показує на скільки одиниць змінюється попит на гроші вразі зміни доходу на одиницю;

h – це чутливість попиту на гроші до зміни рівня процентної ставки. При більш низькій ставці процента число бажаючих тримати майно в грошовій формі швидко зростає (попит на гроші як майно обернено пропорційний доходності цінних паперів).

4. Механізм грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку, її порушення та відновлення

Ринок грошей – це механізм, за допомогою якого попит на гроші узгоджується з їх пропозицією за допомогою процентної ставки.

Рівновага на грошовому ринку досягається тоді, коли вся створена банківською системою кількість грошей (M^s) добровільно тримається публікою у вигляді касових залишків, тобто у формі готівки і депозитів:

$$\frac{M^s}{P}(B, r, d, i) = M^D(Y, i)$$

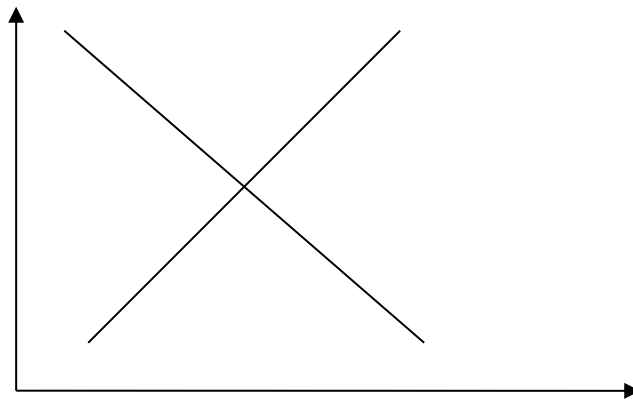

Рис. 5.1. Рівновага на ринку грошей

Рівновага на грошовому ринку постійно порушується, але вона так само відновлюється за допомогою процентної ставки (i). Що показати роль процентної ставки в такому врівноваженні розглянемо кілька варіантів порушення рівноваги грошового ринку:

1 варіант: передбачає збільшення доходу (ΔY) за умови, що Центральний банк не змінює грошової бази (B). Згідно з кейнсіанською функцією попиту на гроші підвищення доходу викликає зростання попиту на гроші ($k \times \Delta Y$), що за даної пропозиції грошей викликає їх нестачу ($M^s < M^D$).

Щоб усунути таку ситуацію економічні суб'єкти намагатимуться конвертувати гроші в не грошові активи наприклад облігації (продаж). Це збільшить пропозицію облігацій на ринку фінансових активів, що зумовить зниження цін на облігації та зростання процентної ставки за такою формулою:

$$i = \frac{\text{Процентний_дохід}}{\text{Ціна_облігацій}} \times 100.$$

Залежність між попитом на гроші (M^D) та процентною ставкою (i) зворотна – чим вища процентна ставка за депозитами тим меншим є бажання зберігати готівку, тим більший мультиплікатор і пропозиція грошей (зворотна залежність).

В даному варіанті зростання процентної ставки спричиняє 2 наслідки:

- зменшення попиту на гроші: $M^D = k \times Y - h \times i$;
- збільшення пропозиції грошей в результаті підвищення грошового мультиплікатора: $M^S = B \times \mu$

2 варіант: передбачає, що Центральний банк збільшує грошову базу за незмінності доходу. Згідно з функцією пропозиції грошей, емісія грошової бази мультиплікативно збільшує грошову пропозицію.

3 варіант: передбачає зростання доходу і збільшення грошової бази з метою утримання незмінної процентної ставки.

Процентна ставка (i) – це вартість послуги пов'язаної з використанням позичених коштів (ціна на грошовому ринку – короткострокові кредити та на ринку капіталів – довгострокові кредити).

В макроекономічному аналізі розрізняють **номінальну** і **реальну процентну ставки**.

Реальна процентна ставка – це номінальна процентна ставка скоригована на інфляцію (спирається на порівнянні ціни).

Номінальні і реальні процентні ставки виконують різні функції у відносинах між позичальником і кредитором. Якщо номінальна є інструментом, який регулює розрахунки між ними, то реальна процентна ставка обумовлює мотивації до отримання позик. Чим вища реальна процентна ставка тим більший прибуток отримує кредитор і навпаки. Коли реальні процентні ставки низькі, то існують більші стимули для отримання позик і менше – для їх надання, що суттєво впливає на попит і пропозицію на грошовому ринку, ринку позичкового капіталу.